

контекстуального фактора на существительные-квантификаторы при формировании количественного смысла. Автор намечает перспективы последующего исследования данной структуры с учетом ее грамматической конструкции.

Ключевые слова: существительные-квантификаторы, именная синтагма количественного значения, контекстуальный фактор, дискретные единицы

Onasenko K.V. Structural and Semantical Peculiarities within the Nominal Syntagm of Quantitative Meaning with Noun Quantifier Nombre (based on the French publicistic discourse).

With research based on French publicistic discourse, the article addresses the established classifications, characteristics of "higher" and "lower" orders of noun quantifiers, as well as their position among other nouns in modern linguistics. The author draws attention to current interminacy of semantic meanings of nouns within the nominal syntagm of quantitative meaning and undertakes a functional and semantic analysis of a specified structural pattern with the French noun "nombre". The author looks into the change of the semantic meaning of a nominal syntagm of quantitative meaning at the sentence level with the use of varied determiners and in a broader context, emphasizes the influence of the contextual factor on noun quantifiers in establishing their quantitative meaning. The author outlines the prospects of the pattern's further research with the regard to its grammatical function.

Key words: noun quantifiers, nominal syntagm of quantitative meaning, contextual factor, discrete units

Роман Познанський
(Івано-Франківськ)

УДК 811.161.2'373.611

**СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ТИПОВОЇ СЛОВОТВІРНОЇ ПАРАДИГМИ
УКРАЇНСЬКИХ ДІЄСЛІВ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ
«АГРАРНЕ ВИРОБНИЦТВО (РОСЛИННИЦТВО)»**

У статті представлено аналіз типової словотвірної парадигми дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» в українській мові. Встановлено набір семантичних позицій, простежено тенденцію їх реалізації дериватами різної семантики. У результаті проведеного дослідження виявлено словотворчу спроможність дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)», яка реалізується в тридцяти трьох семантичних позиціях типової словотвірної парадигми. При цьому засвідчене превалювання внутрідієслівного словотвору, що виявляється передусім у найбільшій протяжності вербального блоку словотвірних парадигм (двадцять дві семантичні позиції) та глибині низки семантичних місць. Це все протиставляє вербальний блок словотвірних парадигм дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» іншим блокам – субстантивному та ад'єктивному. Аналіз похідних девербативів показав, що універсальним засобом словотворення девербативних іменників і прикметників виступає суфіксація, у внутрішньодієслівній деривації – префіксація, зрідка – конфіксація. Віддієслівні похідні характеризуються різноманітністю дериваційних афіксів.

Ключові слова: віддієслівний словотвір, лексико-семантичне поле «аграрне виробництво (рослинництво)», типова словотвірна парадигма, девербатив.

Постановка наукової проблеми. Актуальність сучасних дериватологічних досліджень визначається основоцентричним підходом до інтерпретації структурно-системної і функціональної організації словотвору, при якому засобом типологізації і класифікації є твірна основа. Одним із пріоритетних завдань сучасної основоцентричної дериватології є вичерпна й всебічна характеристика словотвірної спроможності усіх можливих класів твірних слів, яка якнайповніше виявляється при аналізі їх словотвірних парадигм. Важливим аспектом цього аналізу є дослідження семантичної структури словотвірних парадигм, яке насамперед передбачає встановлення континууму словотвірних значень, реалізованих похідними від різних класів твірних слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці словотвірні парадигми лексико-граматичного класу дієслів, їх дериваційний

потенціал уже неодноразово були предметом наукового аналізу. Однак такі дослідження здійснювалися переважно на матеріалі російської мови [2; 4; 9; 11; 14; 15; 23; 24 та ін], на матеріалі ж української такі розвідки нечисленні [5; 18; 22; 21; 19; 16 та ін.]. Словотвірні парадигми українських дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» з позицій семантичного аналізу ще не були об'єктом спеціального наукового огляду, що зумовлює актуальність і новизну нашого дослідження.

Словотвірну парадигму визначають як набір похідних, мотивованих однією твірною основою, на одному ступені творення. Однак необхідність абстрагуватися від конкретного лексичного матеріалу й урахування двоплановості словотвірної парадигми спричинили до впровадження в науковий обіг Л. Дюровичем, О. Земською, Р. Маначуряном поняття типової словотвірної парадигми, яка є тільки одиницею плану змісту, на відміну від конкретної словотвірної парадигми, що є одиницею плану змісту й вираження. «Типову парадигму, – пише О. Земська, – одержуємо, абстрагуючись від конкретних способів вираження тих чи інших дериваційних значень. Типову парадигму формують конкретні парадигми, в яких наявний однаковий набір дериваційних значень» [8, с. 73]. Типову словотвірну парадигму можна визначити і «як сукупність словотвірних категорій, які формуються похідними на базі твірних тих чи інших класів» [3, с. 18].

Мета статті. У нашій статті ставиться завдання встановити континуум словотвірних значень похідних від дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» в українській мові. Виявлення семантичної структури типових словотвірних парадигм українських дієслів окресленої семантики має важливе значення для всебічного опису дериваційної системи української мови, адже «розуміння системності словотвору буде однобічним, неповним, якщо його не доповнити результатами внутрішньоструктурної типології, в основі якої лежать як вихідні дериваційні величини словотвірна парадигма, словотвірний ланцюжок, словотвірне гніздо» [3, с. 19].

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У структурі словотвірних парадигм виділяються блоки, тобто сукупності словотвірних значень, що виражаються дериватами одного й того ж лексико-граматичного класу. Типова словотвірна парадигма дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» має триблокову структуру: у ній виокремлюють вербальний, субстантивний та ад'єктивний блоки. Твірні дієслова здатні реалізовувати в похідних тільки ту семантику, яка передбачена їхньою валентністю. «Не підлягає сумніву, що основні напрямки внутрішньодієслівного словотвору так або інакше регулюються семантичними ознаками вихідних груп лексики і окремими компонентами цих груп» [23, с. 104].

Найбільш широко репрезентований у віддієслівній деривації внутрідієслівний словотвір вербативів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)». Це виявляється передусім у найбільшій протяжності вербального блоку словотвірних парадигм, що зумовлене реалізацією різноманітних валентних характеристик твірного дієслова – результативних, векторно-об'єктних, темпоральних, квантитативних, дистрибутивних. Тільки дієсловами дериваційно реалізуються аспектно-результативна валентність та валентності, які передбачають ознаки дії, що виражені у реченні прислівниками. Це все протиставляє вербальний блок словотвірних парадигм дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» іншим блокам – субстантивному та ад'єктивному.

Таке превалювання внутрідієслівного словотвору характерне загалом для всього масиву віддієслівної деривації в українській мові: словотворча спроможність дієслів української мови найбільшою мірою виявляється в утворенні похідних вербативів. Про це свідчать дослідження словотвірних парадигм і інших лексико-тематичних груп дієслів. Так, наприклад, І. Джочка, досліджуючи словотворчу спроможність дієслів конкретної фізичної дії із семантикою створення об'єкта, відзначає, що «найбільшою дериваційною продуктивністю аналізовані вербативи відзначаються у породженні дієслів» [5, с. 89]. На матеріалі іншої дієслівної твірної бази такого ж висновку доходить і Н. Пославська: «Характерною особливістю вербативів із семою руйнування об'єкта як мотиваційної бази є активне генерування дієслів. Вербальний блок

протиставляється іншим блокам типової словотвірної парадигми конститuentів поля деструкції великою протяжністю та глибиною місць» [18, с. 111].

Твірні дієслова хоч і належать до одного лексико-семантичного поля, однак в межах цього поля утворюють низку мікрополів, при цьому конститuentи таких мікрополів¹ по-різному виявляють свій дериваційний потенціал в утворенні похідних різних частин мови, при цьому заповненість усіх тридцяти трьох семантичних позицій не властива жодному твірному дієслову. Водночас найвищим словотворчим потенціалом володіють дієслова рільництва (мікрополе 1), які утворюють деривати із 30 різними словотвірними значеннями, дієслова на позначення процесів догляду за рослинами (мікрополе 4), збирання урожаю (мікрополе 5) та завдання шкоди господарству (мікрополе 7) заповнюють, відповідно, 27, 26 та 25 семантичних позицій типової словотвірної парадигми. Дещо менший словотворчий потенціал зафіксовано у твірних дієслів на позначення процесів садіння чи сіяння (мікрополе 3), дієслів насінництва (мікрополе 2) та дієслів на позначення процесів підготовки реманенту (мікрополе 6), які продукують похідні, відповідно, у 23, 21 та 20 семантичних позиціях типової словотвірної парадигми. Найнижча ж словотворча спроможність властива дієсловом 8 та 9 мікрополів – на позначення процесів, що здійснюються без активної участі людини, та дієсловом загальної семантики, – похідні від яких зафіксовані тільки в 14 та 12 семантичних позиціях типової словотвірної парадигми відповідно.

Похідні вербатииви репрезентовані в 22 семантичних позиціях типової словотвірної парадигми. Дієсловом більшості мікрополів властива темпоральна валентність, яка реалізується у семантичних позиціях “почати виконувати дію”, “виконувати дію якийсь час”, “закінчувати виконувати дію”, при цьому якщо семантика завершальності дії та її часової тривалості реалізована в похідних дієсловах, мотивованих твірними усіх мікрополів, то значення починальності дії властива тільки поодиноким дериватам. У цілому невелика кількість дериватів із темпоральними модифікаціями пояснюється, поряд з іншими причинами, також тим, що в українській мові такі модифікації доволі часто передаються аналітично за допомогою слів *почати* чи *закінчити* (*завершити*), які поєднуються в підрядні словосполучення з дієсловами лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)»: *почати сіяти, завершити садити, почати поливати, закінчити сапати* тощо.

На периферії темпоральних модифікацій перебуває об’єктно-часове значення дієслів “виконувати дію над об’єктом повторно”. Семантика таких дериватів передбачає повторне виконання дії після її завершення, відновлення дії після закінчення усіх фазових етапів (початку, тривання, завершення), додаткове проходження одночасно трьох фаз. Похідні із значенням повторного виконання дії актуалізовані у семантичній позиції “виконати дію над об’єктом ще раз, повторно, заново або по-іншому” (*переворати, перекопувати, пересаджувати* та ін.). Дієслова такої семантики засвідчені в словотвірних парадигмах твірних не всіх мікрополів, хоча вони є потенційно можливими. Це зумовлено, на нашу думку, існуванням дериватів із префіксом *пере-* (саме цей словотворчий формант є єдиним виразником семантики «повторюваності» в аналізованому нами матеріалі) з іншою лексичною семантикою (пор.: *перерубати, перерізати* – ‘поділити об’єкт на дві частини’ (пор. синоніми *розрізати, розрубати на двоє*), *перетоптати* ‘випотпати все’ тощо).

Валентність ступеня інтенсивності дії і міри виконання дії, яка передбачає поєднання дієслова з прислівниками ступеня інтенсивності дії на зразок *сильно, легко, ледве, ретельно, старанно* тощо і прислівниками міри на зразок *багато, мало, трохи, недостатньо, надміру* і т.д., транспонується в дієслова, що позначають квантитативні (кількість та інтенсивність) та квантитативно-дистрибутивні (розподільність) модифікації дії. Дієслова, що позначають власне кількісний вияв дії, характеризують її, здебільшого, з погляду визначеної кількості і можуть виражати однократність, багатократність дій, дії, в результаті яких здійснюються різні етапи сільськогосподарського виробництва. Лексеми із вказаними значеннями актуалізовані у

¹ Ми виокремлюємо 9 таких мікрополів: 1. Дієслова на позначення процесів обробітку ґрунту. 2. Дієслова на позначення процесів обробітку насіння (дієслова насінництва). 3. Дієслова на позначення процесів садіння чи сіяння насіння. 4. Дієслова на позначення процесів догляду за рослинами під час їхнього росту та дозрівання. 5. Дієслова на позначення процесів збирання урожаю. 6. Дієслова на позначення процесів підготовки реманенту. 7. Дієслова на позначення процесів завдання шкоди аграрному господарству. 8. Дієслова на позначення процесів, які безпосередньо не здійснюються

семантичних позиціях: “виконуючи дію, створювати певну або велику кількість чого-небудь”, “виконати дію один раз”, “виконувати тривалу переривчасту дію”.

На периферії кількісних модифікацій, як вказує у своєму дослідженні також й І. Джочка, «знаходяться похідні, які реалізують семантичні позиції “виконуючи дію, виготовляти необхідну кількість предметів”, “виконуючи дію, витратити певну кількість чогось”, “виконуючи дію, заробити що-небудь”, “виконуючи дію, відробити позичені кошти, борг”, “виконуючи дію, одержувати, добувати якісь речовини”» [5, с. 108]. У структурі словотвірних парадигм дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» названі семантичні позиції зазнають певних модифікацій, зокрема не зафіксовано дериватів зі словотвірним значенням “виконуючи дію, виготовляти необхідну кількість предметів”, “виконуючи дію, одержувати, добувати якісь речовини” та “виконуючи дію, заробити що-небудь”, окрім того словотвірні значення похідних дієслів “виконуючи дію, витратити певну кількість чогось” та “виконуючи дію, відробити позичені кошти, борг” зафіксовані в невеликій кількості похідних. До кількісних модифікацій дії такі девербативи зараховуємо умовно, оскільки кількісна характеристика стосується не так самої дії, як об’єктів, що пов’язані з цією дією. Семантика аналізованих похідних містить додаткові семи, які пов’язані з екстралінгвальними факторами. У результаті вторинних номінацій дієслова набувають нових значень, які загалом не є характерними для одиниць подібної структури у мовленнєвій діяльності людини.

Квантитативні модифікації дії репрезентовані віддієслівними похідними, що реалізують валентність ступеня інтенсивності дії. Її репрезентують семантичні позиції “трохи або злегка (іноді додатково) виконувати дію”, “інтенсивно, ретельно, старанно виконувати дію”, “виконувати дію недостатньо (не завершувати)”, “виконувати дію надміру”. Схематично градацію квантитативних ознак у дієслів аналізованого лексико-семантичного поля можна зобразити так: недостатність виконання дії (*недокопати*) – звичайна інтенсивність виконання дії (*копати*) – інтенсивність дії (дієслова цього типу характеризуються семою “багато, вдосталь зробити що-небудь”) (*покопати*) – вичерпність дії у заперечному аспекті (“в процесі дії перейти до яких-небудь неприємних, небажаних наслідків”) (*перекопати*) [Пор.: 10, с. 139]. Початковий і кінцевий ступені градації квантитативних ознак реалізовані похідними, які належать до семантичних позицій “виконувати дію недостатньо (не завершувати)” і “виконувати дію надміру”. Квантитативні модифікації дії передають і дієслова розподільної та багатократно-дистрибутивної дії, які “вказують на розчленування дії, поширеність її на кілька об’єктів, повторюваність, тривалість її перебігу та інше” [12, с. 9]. Таке значення виявляється у семантичній позиції типової словотвірної парадигми “виконувати дію, поширюючи її на багато об’єктів”.

Здійснюючи будь-яку дію, людина здебільшого прагне досягнути результату. Цілеспрямована дія завершується тільки тоді, коли досягнуто певний результат. Тому й результативне значення є характерним для аналізованих дієслів, які позначають трудову цілеспрямовану діяльність людини в сільському господарстві. Аспектно-результативна валентність реалізується дієсловами, що виражають результативне завершення дії, не ускладнене різними обставинами (вказівкою на рух усередину певного об’єкта, навколо нього, на повторне виконання дії) [1, с. 202], наприклад, *копати* – город (результат – “підготовлений під посівну, скопаний город”, аспект – “виготовити певний об’єкт, довести дію до певного чи бажаного результату”) – *викопати* город. Майже усі твірні реалізували словотвірне значення “виконуючи дію, довести її до результату”. Принагідно зазначимо, що аналізоване значення характеризується й найбільшою глибиною місць, або позицій парадигми. Мотивувальними девербативів із такими словотвірними значеннями виступили дієслова усіх мікрополів.

Окремий пласт девербативів, мотивованих дієсловами ЛСП «аграрне виробництво (рослинництво)» становлять дієслова з постфіксом *-ся*. За словотвірною семантикою вони репрезентують такі словотвірні позиції: “виконуючи дію, переводити щось із стану об’єкта в стан суб’єкта”, “бути придатним для виконання певної дії”, “виконувати дію для себе”, “з’являтися, поставати, створюватися в результаті виконання дії”, «надмірним виконанням дії довести себе до виснаження». Такі похідні на дериваційному рівні реалізують валентність об’єкта [13, с. 88].

Семантичною передумовою утворення таких похідних, окрім валентності вихідного дієслова, виступає також специфіка суб’єктно-об’єктних відношень під час будь-якої дії чи

процесу. Будь-яку ситуацію можна описувати як з позиції діючої особи-суб'єкта, так і з позиції об'єкта, над яким виконують дію. Займаючи проміжне становище між дією і станом, пасив виступає ланкою, яка пов'язує сферу дії людини із сферою стану предметного світу і живих істот. Аналізовані нами дієслова допускають семантичні зрушення, котрі відображають такі зміни в позамовній діяльності, при яких “деяка “первинна” ситуація, названа дієсловом, зазнає таких змін, що перетворюється в нову ситуацію з новим складом учасників” [6, с. 73]. Внаслідок цього лексема дієслова, що називає цю нову ситуацію, набуває зовсім іншого денотативного значення порівняно з першою лексемою, пор.: *сіялося* жито, *косилося* сіно тощо. Аналізовані деривати, які мають пасивно-каузативне значення, утворюються тільки від дієслів недоконаного виду за допомогою постфікса **-ся**. Приєднуючись до дієслова, частка **-ся** “позбавляє його зв'язку з об'єктом, усуваючи його різними способами, таким чином зосереджуючи в самому собі” [25, с. 245]. Утворення девербативів на **-ся** – це постійний живомовний процес, причому, за спостереженнями учених, доволі активний [15, с. 19-21].

Найчисленнішими постфіксальними конструктами є деривати зі словотвірним значенням “виконуючи дію, переводити зі стану об'єкта в стан суб'єкта”, які “виступають опозитивними утвореннями до форм актива, тобто є носіями категоріального значення пасива” [7, с. 29]. Семантичні зрушення між твірними і похідними незначні, “дієслова пасивного стану протиставляються дієсловом активного стану за відношеннями суб'єкта до об'єкта і за спрямуванням дії” [20, с. 277]. Приєднуючись до вербатива, частка **-ся** “знімає” суб'єкт дії і стає засобом передачі об'єктного змісту дієслівної лексеми” [10, с. 85]. Інакше кажучи, при постфіксальному девербативові суб'єктом виступає об'єкт дії базового дієслова. Зазначимо, що такі деривати не утворюються від дієслів на позначення процесів, які безпосередньо не здійснюються людиною. Очевидно, це можна пояснити тим, що такі дієслова маркують ситуації, в яких відсутній активний суб'єкт дії: *рости*, *буйнішати*, *вибуяти*, *бубнявіти* та ін. Більше того, чимало дієслів цього мікрополя уже первинно мають у своїй структурі постфікс **-ся**: *брунькуватися*, *витися*, *кущитися*, *корчуватися* тощо. Такі постфіксальні дієслова або загалом без **-ся** не живаються (наприклад, відсутнє в українській мові слово *кущити*, хоча натомість зафіксовано дієслово *кущитися*), або ж мають лексичне значення, не пов'язане з лексико-семантичним полем «аграрне виробництво (рослинництво)» (наприклад, *витися* та *вити*).

Векторна валентність, яка передбачає поєднання дієслова з просторовими прислівниками на зразок *знизу*, *зверху*, *збоку*, *навколо*, *всередину*, транспонується в дієслова, що позначають просторові модифікації дії. Ця валентність найбільш характерна для дієслів на позначення руху. У “чистому” вигляді вона не є властивою для дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)». Просторові модифікації аналізованих твірних відображають одночасно і векторну, і об'єктну валентності. Дії, які позначають такі похідні, маючи локальну спрямованість, одночасно впливають і на об'єкт. При цьому у більшості випадків відбувається зміна об'єкта. Похідні з просторовими модифікаціями актуалізовані у семантичних позиціях: “виконувати дію, спрямовуючи її навколо або на всю поверхню об'єкта”, “виконувати дію, відокремлюючи щось від чого-небудь або частину від предмета” та “додатково або трохи виконувати дію”.

Структуру субстантивного блоку типової словотвірної парадигми можна спрогнозувати, враховуючи, що будь-яке виробництво як певним чином організований процес чи комплекс технологічних процесів складається з окремих структурних компонентів, які позначаються в мові відповідними лексемами чи, рідше, кількаслівними найменуваннями. До таких компонентів (чи структурних елементів) можна віднести: виробник, споживач, виріб, матеріал, інструмент, місце (де виробляє), спосіб (як виробляє), мета (для чого виробляє), час (коли виробляє), міра (скільки виробляє). Виходячи з цього, похідні іменники реалізуються в 8 семантичних позиціях, зокрема: “виконавець дії” (людина та пристрій), “знаряддя дії” (інструмент), “спосіб дії”, “матеріал для дії”, “результат дії”, “місце дії”, “час дії”, “опредметнена дія”. При цьому найбільш регулярно актуалізуються деривати у семантичній позиції “виконавець дії”. Високою словотворчою продуктивністю відзначилися аналізовані твірні також у породженні імен-назв опредметненої дії.

У віддієслівних прикметниках по-різному виокремлюють словотвірну семантику, що зумовлене, з одного боку, тим, що у семантичній структурі похідного прикметника можуть

суміщатися різноманітні словотвірні значення, а з іншого боку, тим, що семантика прикметника повною мірою може ідентифікуватися тільки в контекстному оточенні. В ад'єктивному блоці словотвірних парадигм дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослиництво)» ми виокремлюємо тільки три семантичні позиції: “який виконує або може виконувати дію”, “на який поширюється дія або який придатний для виконання дії”, “який призначений для виконання дії”.

Універсальним засобом словотворення девербативних іменників і прикметників виступає суфіксація, у внутрішньодієслівній деривації – префіксація, зрідка – конфіксація. Віддієслівні похідні характеризуються різноманітністю дериваційних афіксів. Найбільша кількість формантів засвідчена у дериватах субстантивного та вербального блоків. Водночас один і той самий словотворчий афікс може характеризуватися різною продуктивністю у межах кількох словотвірних значень, наприклад, суфікс *-нн(я)* та його варіанти (основний – у словотвірному значенні “опредметнена дія”, вторинний – у словотвірному значенні “результат дії”).

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, аналіз словотвірних парадигм українських дієслів лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослиництво)» засвідчує високу словотворчу активність дієслів названої семантики, їх неоднорідність у вияві словотворчого потенціалу. Пропонована стаття доповнює й розширює здійснені дослідження девербативних похідних у сучасній українській мові на засадах основоцентричної дериватології. Для встановлення повної типології українського дієслівного словотвору потрібне подальше дослідження дериваційного потенціалу інших груп твірних дієслів. Виявлення семантичної структури типових словотвірних парадигм усіх класів твірних слів дозволить створити типологію українського словотвору за семантичним критерієм, що суттєво доповнить існуючу структурно-семантичну класифікацію дериваційного матеріалу на основі словотвірних типів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О. К. Граматика української мови / Безпояско О. К., Городенська К. Г., Русанівський В. М. – К. : Либідь, 1993. – 394 с.
2. Бразаускене Е. М. Словообразовательный потенциал префиксальных глаголов современного русского языка: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.02 / Е. М. Бразаускене / Рос. ГГУ. – М., 1991. – 22 с.
3. Грещук В. В. Український відприкметниковий словотвір / Василь Грещук. – Івано-Франківськ: Плай, 1995. – 208с.
4. Грушко Н. Е. Глагол как мотивирующая база производных существительных : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Н. Е. Грушко. – Томск, 1983. – 18 с.
5. Джочка І. Ф. Дериваційний потенціал дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / І. Ф. Джочка. – Івано-Франківськ. – 2003. – 194 с.
6. Долинина І. Б. Маркировка субъектных отношений у валентностных категорий английского глагола / И. Б. Долинина // Категория субъекта и объекта в языках различных типов. – Л. : Наука, 1982. – С.65-101.
7. Загнітко А. П. Структура та ієрархія валентних значень дієслова / Анатолій Загнітко. – К.: НМК ВО, 1990. – 64 с.
8. Земская Е. А. О парадигматических отношениях в словообразовании / Е. Земская // Русский язык: Вопросы его истории и современного состояния: Виноградовские чтения I-VIII. – М.: Наука, 1978. – С.63-77.
9. Земская Е. А. Структура именных и глагольных словообразовательных парадигм в русском языке / Е. Земская // Актуальные проблемы русского словообразования. – Ташкент: Укитувчи, 1982. – С. 14-17.
10. Кильдибекова Т. А. Глаголы действия в современном русском языке: Опыт функционально-семантического анализа / Т. А. Кильдибекова. – Саратов : Изд-во Саратовск. ун-та, 1985. – 160 с.
11. Кудрявцева Л. А. Семантические особенности отглагольного агентивного словообразования / Л. А. Кудрявцева // Активные процессы в русском словообразовании. – Алма-Ата: КазПИ, 1987. – С. 69-75.
12. Мединська Н. М. Структура семантичного поля дієслів багатократно-дистрибутивної і розподільної дії : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01/ Н. Мединська. – К., 2000. – 18 с.
13. Морозова Т. С. Синтаксические свойства глагола и его словообразовательный потенциал / Т. Морозова // Проблемы структурной лингвистики 1982. – М.: Наука, 1984. – С. 80-94.
14. Морозова Т. С. Структура словообразовательных парадигм русского глагола: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02 // Т. Морозова / Институт русского языка АН СССР. – М., 1980. – 20 с.
15. Обнорский С. П. Возвратные глаголы на -ся в русском языке / С. П. Обнорский // Известия Академии Наук СССР. Отделение литературы и языка. - Т. XIX. - Вып. 1. - М., 1960 - С. 19-21.
16. Пелехата О. Універсальна поняття категорія простору і словотворчий потенціал дієслова у слов'янських мовах / Олена Пелехата // Семантика мови і тексту : зб. статей VIII Міжнар. наук. конф. 22-24 жовтня 2003 р. – Івано-Франківськ : Плай, 2003. – С.404-406.

17. Познанський Р. В. Дієслова лексико-семантичного поля «аграрне виробництво (рослинництво)» в українській мові: критерії ідентифікації та типологія / Роман Познанський // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького національного університету. – Вип. 9. – Кривий-Ріг, 2013. – С. 334-343.
18. Пославська Н. М. Структура і семантика словотвірних парадигм дієслів із семою руйнування об'єкта / Н. М. Пославська : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Івано-Франківськ, 2006. – 20с.
19. Сегін Л. В. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Л. В. Сегін / Донецьк. нац. ун-т. – Донецьк, 2003. – 20с.
20. Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка. – К. : Вища школа, 1997. – 493 с. – С.277.
21. Тишківська Н. Я. Словотворчий потенціал дієслів почуття / Надія Тишківська // Вісник Прикарпатського університету. Філологія. – Вип. 1. – Івано-Франківськ : Плай, 1995. – С. 82-88.
22. Чепуріна І. В. Емотивні дієслова як база іменного словотвору (семантико-функціональний аспект): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / І. В. Чепуріна / Таврійський нац. ун-т. – Сімферополь, 2003. – 20с.
23. Черепанов М. В. Лексико-семантическая группа как производящая база внутриглагольного словопроизводства / М. В. Черепанов // Теория слова и функционирования словарных единиц : межвуз. сб. научн. тр. – Саратов, 1981. – С. 103-112.
24. Чиканцева Т. В. Словообразовательные парадигмы непроизводных глаголов современного русского языка: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Т. В. Чиканцева. – Л., 1984. – 22 с.
25. Янко-Триницкая Н. А. Возвратные глаголы в современном русском языке / Н. А. Янко-Триницкая. – М.: Изд-во Акад. наук СССР, 1962. – 247 с.

Познанский Р. Семантическая структура типовой словообразовательной парадигмы украинских глаголов лексико-семантического поля «аграрное производство (растениеводство)».

В статье анализируется типовая словообразовательная парадигма глаголов лексико-семантического поля «аграрное производство (растениеводство)» в украинском языке, в частности устанавливается набор семантических позиций, прослеживается тенденция их реализации деривативами различной семантики. В результате проведенного исследования выявлено словообразовательные способности глаголов лексико-семантического поля «аграрное производство (растениеводство)», которые реализуются в тридцати трех семантических позициях типовой словообразовательной парадигмы. При этом засвидетельствовано превалирование внутриглагольного словообразования, что проявляется прежде всего в самой протяженности вербального блока словообразовательных парадигм (двадцать две семантические позиции) и глубине ряда семантических мест. Это все противопоставляет вербальный блок словообразовательных парадигм глаголов лексико-семантического поля «аграрное производство (растениеводство)» другим блокам - субстантивному и адъективному. Анализ производных deverбативов показал, что универсальным средством словообразования deverбативных существительных и прилагательных выступает суффиксация, во внутриглагольной деривации – префиксация, изредка – конфиксация. Отглагольные производные характеризуются разнообразием деривационных аффиксов.

Ключевые слова: отглагольное словообразование, лексико-семантическое поле «аграрное производство (растениеводство), типовая словообразовательная парадигма, deverбативив.

Poznansky R. Semantic Structure of Typical Word Building Paradigm of Verbs of Lexical and Semantic Field “Agricultural Production (Crop Production)”.

The article deals with typical word building paradigm of verbs of lexical and semantic field “agricultural production (crop production)” in the Ukrainian language. In particular, a set of semantic positions has been determined; the tendency of their implementation by derivatives of various semantics has been traced. The implemented research enabled to find out the word building power of verbs of lexical and semantic field “agricultural production (crop production)” which is materialized in thirty-three semantic positions of typical word building paradigm. The above research showed the predominance of intraverbal word building which is first and foremost revealed in the largest extension of a verbal set of word building paradigms (twenty-two semantic positions) and the extend of semantic places. All the above mentioned contrasts a verbal set of word building paradigms of verbs of lexical and semantic field “agricultural production (crop production)” with other sets – substantive and adjective. The analysis of verbal derivatives showed that a universal way of word building verbal nouns and adjectives is suffixation, in intraverbal derivation – prefixation, occasionally – confixation. Verbal derivatives are characterized by a variety of derivation affixes.

Key words: verbal word building, lexical and semantic field “agricultural production (crop production)”, typical word building paradigm, verbal derivative.

УДК 81'367.335

ТИПИ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ У ВІРШОВОМУ МОВЛЕННІ

Результати вивчення віршового мовлення щодо частоти вживання типів складного речення засвідчили перевагу підрядного зв'язку. Широке використання конструкцій із підрядним зв'язком – тенденція книжних стилів сучасної літературної мови, оскільки цей тип зв'язку забезпечує передусім інформативність мовлення. За ознакою інформативності складнопідрядні конструкції протиставлені безсполучниковим і складносурядним, які широко побутують у художніх описах. Менша частотність складносурядних одиниць у поетичному тексті компенсована продуктивністю безсполучникового зв'язку. Тобто у віршовому мовленні конструкції, які забезпечують інформативність та описовість, представлені практично в однаковому співвідношенні. Це пов'язуємо зі специфікою художнього стилю: він виражає літературну мову в цілому та з метою реалізації зображальної функції мови у функціонально зміненому вигляді використовує можливості всіх стилів.

Ключові слова: типологія складного речення, центральні/периферійні моделі, віршове мовлення.

Постановка наукової проблеми. Аналіз складного речення в різних функціональних стилях сучасної української мови з метою виявити в його структурі й семантиці стилістичний компонент актуалізує один із найважливіших напрямів сучасної вітчизняної лінгвістики – багатоаспектне дослідження синтаксичних категорій. Таке вивчення передбачає передусім встановлення центральних/периферійних моделей і варіантів моделей, оскільки саме моделі відображають типові ознаки речень і виявляють системність синтаксичних зв'язків.

Система моделей (типів) речення перебуває в центрі синтаксичної науки. А. М. Мухін послуговується поняттям «модель» як таким, що визначене складом предикативних одиниць і може бути застосоване лише щодо простого речення [8, с. 215]. Дослідниця складного речення у функціонально-стилістичному аспекті Н. І. Формановська використовує термін «структурна схема» [10, с. 4]. К. Ф. Шульжук із зазначеної проблеми зауважив, що значно рідше термін «модель» використовують при дослідженні складного речення і при цьому не завжди враховують його багатоаспектні виміри та ієрархічні відношення у складному багатокомпонентному реченні, а нерідко беруть до уваги різнорівневі ознаки [11, с. 4]. Термін «модель» при дослідженні складносурядних речень використав А. П. Грищенко, який виділив три структурно-семантичні моделі єднальних складносурядних речень, дві структурно-семантичні моделі зіставно-протиставних складносурядних речень і дві моделі розділових складносурядних речень [5]. І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська розглядають складне речення як сполучення моделей простих речень, «однак наявність моделей складних речень, що відрізняються від моделей простих речень, свідчить про те, що з граматичного погляду складне речення становить нову якість порівняно з простим реченням» [9, с. 418–419]. На думку Г. Ф. Гаврилової, моделі складного (елементарного і неелементарного) речення – це абстраговані зразки, які стоять за всіма реченнями, вживаними в мовленні [4, с. 119]. Як «зразок побудови поліпредикативних конструкцій з властивою лише йому організацією частин і компонентів, що дозволяє відрізнити його від інших» визначив модель складного багатокомпонентного речення К. Ф. Шульжук [13, с. 24–32]. В. А. Белошاپкова оперує терміном «структурна схема», розуміючи так «абстрагований зразок, за яким побудовані мінімальні конструкції складних речень того чи того типу», що повинен вказувати на вид синтаксичного зв'язку між компонентами та засоби зв'язку, на синтаксичну будову компонентів, на порядок розміщення компонентів [2, с. 173–174]. Ми використовуємо терміни «тип речення», «модель речення» як взаємозамінні.

Аналіз досліджень із проблеми. Різні підходи до вивчення складного речення, які розвинулися в слов'янському мовознавстві, виявилися в класифікаціях, запропонованих прибічниками тих чи тих лінгвістичних шкіл. Такий стан у синтаксичній науці зумовив певні труднощі в процесі створення єдиної типології. Свого часу закріпилася структурно-семантична